

Trách nhiệm Bảo vệ: vài nét về nguyên tắc và các bước thực hiện

Tài liệu này cung cấp một vài thông tin cơ bản về Trách nhiệm Bảo vệ, một nguyên tắc mới xuất hiện trong 10 năm trở lại đây về ngăn chặn hành động diệt chủng và những hành động thăm sát khác. Tài liệu này được chia thành 5 phần, mỗi phần sẽ giới thiệu về:

1. Trách nhiệm Bảo vệ là gì? Thông tin cơ bản
2. Quá trình dẫn đến sự ra đời của nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ
3. Cam kết của cộng đồng quốc tế về Trách nhiệm Bảo vệ: Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới của Liên hợp quốc (LHQ) năm 2005
4. Thực thi Trách nhiệm Bảo vệ
5. Một số câu hỏi thường gặp về Trách nhiệm Bảo vệ

1. Trách nhiệm Bảo vệ là gì? Thông tin cơ bản

Trách nhiệm Bảo vệ là một nguyên tắc trong quan hệ quốc tế nhằm ngăn chặn hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại. Nguyên tắc này cho rằng mỗi quốc gia có Trách nhiệm Bảo vệ người dân của mình trước bốn loại tội ác này. Nó cũng chỉ ra rằng cộng đồng quốc tế phải có trách nhiệm giúp các quốc gia thực thi nhiệm vụ này. Nếu vì bất kỳ lý do nào đó, một quốc gia không có khả năng hoặc không sẵn sàng bảo vệ người dân của mình, thì cộng đồng quốc tế có trách nhiệm can thiệp để cứu người dân khỏi nạn diệt chủng và các hành động thăm sát khác. Nguyên tắc này được cộng đồng quốc tế ủng hộ tuyệt đối tại Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới của LHQ năm 2005. Tại Hội nghị này, các nước trên thế giới cam kết đề cao nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ để thế giới sẽ không bao giờ một lần nữa phải chứng kiến bi kịch của nạn diệt chủng.

Có ba trụ cột trong việc thực hiện Trách nhiệm Bảo vệ. Mỗi trụ cột này đều quan trọng và được thiết kế phối hợp cùng nhau để ngăn chặn những hành động thăm sát. Ba trụ cột này gồm:

1. Trách nhiệm quốc gia bảo vệ người dân của mình trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại, và không bị kích động về những việc này.
2. Cam kết của cộng đồng quốc tế hỗ trợ các quốc gia thực hiện những nghĩa vụ này
3. Trách nhiệm của các quốc gia thành viên trong LHQ là hành động tập thể kịp thời và quyết liệt khi một quốc gia không đảm bảo được Trách nhiệm Bảo vệ đó.

2. Quá trình dẫn đến sự ra đời của nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ

Thế kỷ 20 là 'thế kỷ của diệt chủng'. Hàng chục triệu người đã bị giết, bị tra tấn, bị chết đói, và phải làm việc đến chết trên khắp thế giới. Những tội ác được biết đến như diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Trong suốt Chiến tranh Thế giới lần thứ Nhất, nạn diệt chủng với người Ác-mê-ni-a đã cướp đi mạng sống của hơn một triệu người. Trong Chiến tranh Thế giới lần thứ Hai, chế độ Phát xít [Đức] đã giết 11 triệu người, bao gồm 6 triệu người Do Thái cũng như hàng triệu tù nhân chiến tranh và người di gan. Ở Cam-pu-chia, gần 2 triệu người đã chế dưới chế độ Khơ-me Đỏ của Pôn Pốt. Ở nhiều nước khác cũng vậy, đã xảy ra những vụ giết hàng loạt dân thường, chẳng hạn như ở Goa-tê-ma-la và Băng-la-đétx.

Khi kết thúc Chiến tranh Thế giới lần thứ Hai, cộng đồng quốc tế đã quyết tâm 'không bao giờ để tái diễn'. Khi LHQ ra đời năm 1945, các quốc gia cam kết rằng cộng đồng quốc tế sẽ không bao giờ cho phép tái diễn tội diệt chủng và các hành động thảm sát khác. Tuy nhiên, những cam kết này đã không được hoàn thành. Trong thập kỷ 1990, thế giới một lần nữa lại bị sốc trước nạn diệt chủng ở Bót-xni-a và Ru-wan-đa. Một lần nữa, hơn 1 triệu người lớn và trẻ em đã bị giết, và cộng đồng quốc tế đã không ngăn chặn được nạn diệt chủng.

Một trong những lý do của sự thất bại này là thực tế rằng các nước thành viên của LHQ bị chia rẽ về việc liệu có can thiệp hay không và ngăn chặn các vụ giết người. Về cơ bản, cuộc tranh luận này có hai mặt: một mặt, có những người thấy rõ sự cần thiết để cộng đồng quốc tế can thiệp nếu xảy ra tình trạng diệt chủng hoặc các hành động thảm sát khác ('can thiệp nhân đạo') và, mặt khác, có những người đề cao quan điểm truyền thống về 'chủ quyền quốc gia'. Quan điểm truyền thống 'quốc gia - dân tộc - Westphalia' về chủ quyền quốc gia gắn với quyền của một quốc gia được độc lập về chính trị và không can thiệp vào các quốc gia khác.

Trách nhiệm Bảo vệ (thường được viết tắt là 'RtoP') được cộng đồng quốc tế tạo ra là vì những thất bại trong việc ngăn chặn nạn diệt chủng ở cả Bót-xni-a và Ru-wan-đa. Trách nhiệm Bảo vệ là nguyên tắc nhằm đảm bảo rằng cộng đồng quốc tế không bao giờ thờ ơ khi hành động diệt chủng và những hành động thảm sát khác xảy ra. Ý tưởng về Trách nhiệm Bảo vệ bắt nguồn từ công việc của Francis Deng - một nhà cựu ngoại giao của Xu-đăng và sau này trở thành Đại diện Đặc biệt của LHQ về Người Vô gia cư ở trong nước (IDP) trong những năm 1990 - cùng nhiều chuyên gia khác trên lĩnh vực này. Deng và những người khác đã lập luận rằng quan điểm về 'chủ quyền quốc gia' cần dựa trên không phải quyền của mỗi quốc gia được làm những gì mà quốc gia đó muốn mà không có sự can thiệp của quốc tế, thay vào đó phải là chủ quyền quốc gia cần dựa trên việc quốc gia đó bảo vệ người dân sống trong biên giới lãnh thổ của mình như thế nào. Nói một cách đơn giản, chủ quyền quốc gia cần dựa trên khái niệm 'chủ quyền là trách nhiệm'.

Quan điểm 'chủ quyền là trách nhiệm' của Deng sau này được Ủy ban Quốc tế về sự Can thiệp và Chủ quyền Quốc gia (ICISS) sử dụng để lập ra nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ. Ủy ban này được thành lập nhằm tìm ra giải pháp cho cuộc tranh luận giữa những người ủng hộ can thiệp nhân đạo và những người ủng hộ cách hiểu truyền thống về chủ quyền quốc gia. Đặc biệt, Ủy ban đã dựa trên quan điểm của Deng để lập luận rằng các quốc gia không chỉ hưởng lợi từ quyền và những đặc ưu từ chủ quyền quốc gia, mà họ còn phải chấp nhận Trách nhiệm Bảo vệ người dân sống trong biên giới lãnh thổ của họ.

Trong những năm tiếp theo, nhiều cá nhân và tổ chức ở khắp nơi trên thế giới đã ủng hộ quan điểm về Trách nhiệm Bảo vệ. Ví dụ, nhiều tổ chức khu vực đã đưa ra những cam kết bảo vệ người dân ở khu vực các quốc gia của họ. Chẳng hạn như Hiến chương Liên minh châu Phi năm 2002 có quy định về can thiệp vào một quốc gia thành viên nếu ở đó xảy ra tội ác chiến tranh, nạn diệt chủng hoặc tội ác chống nhân loại. Bên cạnh đó, năm 2007, Ủy ban châu Phi về Quyền Con người và Quyền của các Dân tộc đã thông qua một nghị quyết về tăng cường Trách nhiệm Bảo vệ ở châu Phi.

Năm 2005, LHQ đã tổ chức Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới, quy tụ nhiều nhà lãnh đạo khắp nơi trên thế giới về họp. Một trong những thành tựu quan trọng nhất của Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới là sự nhất trí tuyệt đối của các nhà lãnh đạo thế giới về việc tất cả các quốc gia đều có Trách nhiệm Bảo vệ người dân của mình trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Các nhà lãnh đạo cũng nhất trí sẵn sàng tham gia hành động chung khi một quốc gia không bảo vệ được người dân ở đó trước bốn tội ác này.

Trong những năm tiếp theo sau khi Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới năm 2005 đạt được sự thống nhất về Trách nhiệm Bảo vệ, thế giới đã đạt được nhiều tiến bộ. Tổng Thư ký đương nhiệm của LHQ, Ban Ki-moon, đã giải thích rõ hơn nữa ý nghĩa của Trách nhiệm Bảo vệ qua việc vạch ra ba 'trụ cột' để thực hiện nguyên tắc này. Đó là:

1. Trách nhiệm của quốc gia bảo vệ người dân của mình trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại, và không để họ bị kích động.
2. Cam kết của cộng đồng quốc tế nhằm hỗ trợ các quốc gia đáp ứng các nghĩa vụ này
3. Trách nhiệm của các quốc gia thành viên trong LHQ phản ứng tập thể một cách kịp thời và quyết liệt khi một quốc gia không bảo vệ được người dân trong những trường hợp như vậy.

Cả ba trụ cột này đều có ý nghĩa và quan trọng như nhau. Tuy nhiên, khía cạnh quan trọng nhất của nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ là ngăn chặn hành động diệt chủng và những hành động thăm sát khác. Cộng đồng quốc tế hy vọng rằng thông qua hợp tác về Trách nhiệm Bảo vệ, thế giới sẽ không còn phải chứng kiến nạn diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại hay thanh trừng sắc tộc nữa.

Những bước khởi đầu của Trách nhiệm Bảo vệ

Năm 1999, sau khi chứng kiến nạn diệt chủng ở Ru-wan-đa và Bót-xnhi-a, cựu Tổng Thư ký LHQ, Kô-fi An-nan, đã kêu gọi cộng đồng quốc tế tìm ra giải pháp để giải quyết sự chia rẽ giữa những người ủng hộ 'can thiệp nhân đạo' và những người đề cao cách hiểu truyền thống về chủ quyền quốc gia. Ông kêu gọi tìm ra cách thức mới để vượt qua câu hỏi khi nào thì thích hợp để các quốc gia có hành động cưỡng ép - và đặc biệt là bằng quân sự - đối với một quốc gia khác vì mục đích bảo vệ người dân ở đó trước hành động diệt chủng hoặc các hành động thăm sát khác.

Chính phủ Ca-na-đa đã đáp lại thách thức này và lập ra Ủy ban Quốc tế về Can thiệp và Chủ quyền Quốc gia (ICISS) năm 2000. Chính Ủy ban này, dưới sự lãnh đạo của nhiều chuyên gia quốc tế như Gareth Evans và Mohammed Sahnoun, đã xây dựng nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ dựa trên quan điểm của Deng trước đó về khái niệm 'chủ quyền là trách nhiệm'. Trong báo cáo năm 2001, Ủy ban đã lập luận rằng tất cả các quốc gia có trách nhiệm chính phải bảo vệ công dân của mình trước nạn diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Họ cũng cho rằng cộng đồng quốc tế có trách nhiệm phải giúp đỡ các quốc gia bảo vệ công dân của họ trước bốn tội ác này. Nếu một quốc gia không bảo vệ được công dân của mình trước hành động diệt chủng hoặc các hành động thăm sát khác, khi đó cộng đồng quốc tế sẽ cần phải có Trách nhiệm Bảo vệ người dân ở đây. Để bảo vệ người dân ở những quốc gia như vậy, cộng đồng quốc tế cần sử dụng nhiều biện pháp ngoại giao, kinh tế và pháp lý, kể cả việc sử dụng vũ lực (hành động quân sự) như là giải pháp cuối cùng trong những tình huống cấp thiết nhất.

Báo cáo của ICISS đã đánh dấu một sự chuyển biến trong nhận thức về việc cộng đồng quốc tế cần ứng phó với những khủng hoảng nhân đạo như thế nào. Trách nhiệm Bảo vệ có nghĩa rằng trước và trên hết đó là trách nhiệm của từng chính phủ bảo vệ người dân của mình, và trách nhiệm này sẽ chuyển sang cộng đồng quốc tế khi quốc gia đó không có khả năng hoặc không sẵn sàng bảo vệ người dân của mình. Cách thức mới xem xét mối quan hệ giữa chủ quyền quốc gia và Trách nhiệm Bảo vệ con người trước những hành động thăm sát như thế này có nghĩa rằng Ủy ban đã phải đánh giá những khái niệm này, và dưới đây là nội dung tóm lược của từng khái niệm đó như sau:

Chủ quyền quốc gia và không can thiệp

'Chủ quyền quốc gia' là khái niệm cơ bản xác định địa vị pháp lý của một quốc gia trong luật quốc tế. Quan điểm này là sản phẩm của khái niệm 'quốc gia-dân tộc' về chủ quyền quốc gia, được phát triển ở châu Âu hiện đại cách đây vài trăm năm. Khái niệm này chỉ ra trật tự và sự ổn định trong quan hệ quốc tế vì các quốc gia có chủ quyền trong hệ thống quốc gia-dân tộc (Westphalia) được coi là bình đẳng, bất kể diện tích hay sự thịnh vượng giữa các quốc gia với nhau. Nguyên tắc bình đẳng về chủ quyền của tất cả các quốc gia này là một trong những nguyên tắc nền tảng trong Hiến chương LHQ (văn kiện thành lập LHQ năm 1945). Một quốc gia có chủ quyền có toàn bộ thẩm quyền hay quyền kiểm soát bên trong biên giới lãnh thổ của mình. Trong hệ thống chủ quyền quốc gia này, các quốc gia không được phép can thiệp vào công việc nội bộ của một quốc gia khác.

Mặc dù chính LHQ được thành lập dựa trên nhận thức này về chủ quyền quốc gia, nhưng LHQ cũng là tổ chức có mục đích duy trì hòa bình và an ninh quốc tế. Từ sau thế kỷ thứ 20, bản chất của các cuộc xung đột hiện đại đã thay đổi; trong khi đến giữa thế kỷ thứ 20, hầu hết các cuộc xung đột đều có tính chất liên quốc gia, thì hiện nay xung đột chủ yếu lại có tính chất nội bộ. Hơn nữa, tỷ lệ thường dân bị giết trong các cuộc xung đột tăng khoảng từ 1/10 vào đầu thế kỷ thứ 20 lên khoảng 9/10 vào năm 2000. Sự thay đổi về bản chất của các cuộc xung đột hiện đại đã đặt ra thách thức cho LHQ: làm thế nào cân bằng được nguyên tắc chủ quyền quốc gia với trách nhiệm rất quan trọng là duy trì hòa bình và an ninh? Và, quan trọng nhất, làm thế nào LHQ có thể bảo vệ con người trước hành động diệt chủng và thảm sát khác?

Chủ quyền là Trách nhiệm

Để vượt qua thách thức này, ICISS đã sử dụng quan điểm trước đó của Deng về 'chủ quyền là trách nhiệm' để đưa ra quan điểm về Trách nhiệm Bảo vệ. Đây là một sự thay đổi quan trọng trong quan hệ quốc tế vì nhiều lý do. Thứ nhất, 'chủ quyền là trách nhiệm' có nghĩa rằng chính quyền quốc gia chịu trách nhiệm bảo vệ sự an toàn và tính mạng, tăng cường phúc lợi cho công dân. Thứ hai, nó có nghĩa rằng chính quyền quốc gia chịu trách nhiệm trước chính công dân của mình cũng như trước cộng đồng quốc tế thông qua LHQ. Và thứ ba, 'chủ quyền là trách nhiệm' có nghĩa rằng nhân viên nhà nước chịu trách nhiệm về hành động của họ.

Một kỷ nguyên mới: Trách nhiệm Bảo vệ, Ứng phó và Tái thiết

Trách nhiệm Bảo vệ trở thành phương thức thống nhất hai khái niệm là chủ quyền quốc gia và bảo vệ con người trong khủng hoảng nhân đạo. Báo cáo của ICISS chỉ ra cho thấy hai khái niệm này có thể được thống nhất như thế nào, đồng thời cho rằng nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ cần bao gồm ba nhóm trách nhiệm sau:

1. Trách nhiệm ngăn chặn diệt chủng và những hành động thảm sát khác. Đây là trách nhiệm của từng quốc gia và của cả cộng đồng quốc tế nhằm đối phó với những nguyên nhân của xung đột, chẳng hạn như đói nghèo, phân bổ nguồn lực, khủng hoảng kinh tế, chính trị hay xã hội.
2. Trách nhiệm đối phó hay ứng phó với những tình huống khi hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc hay tội ác chống nhân loại đã bắt đầu hoặc có khả năng xảy ra.
3. Trách nhiệm tái thiết sau diệt chủng và các hành động thảm sát khác. Mỗi quốc gia và cả cộng đồng quốc tế có trách nhiệm hỗ trợ những xã hội vừa trải qua những hành động thảm sát để khôi phục, tái thiết và hòa giải sau xung đột.

Hy vọng ở đây là với việc đưa ra ba nhóm trách nhiệm này về Trách nhiệm Bảo vệ, cộng đồng quốc tế sẽ sẵn sàng ứng phó với tất cả các giai đoạn của hành động diệt chủng và thảm sát khác. Điều đó có

nghĩa và hy vọng rằng cộng đồng quốc tế sẽ sẵn sàng ngăn chặn, đối phó và tái thiết sau những vi phạm nghiêm trọng về quyền con người.

3. Cam kết của cộng đồng quốc tế với Trách nhiệm Bảo vệ: Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới của LHQ 2005

Sau khi báo cáo của ICISS được công bố cuối năm 2001, sự ủng hộ dành cho nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ bắt đầu tăng dần. Đây là giai đoạn khó khăn trong lịch sử quan hệ quốc tế vì các cuộc tấn công khủng bố ngày 11/9/2001, và cuộc xâm lược I-rắc và Áp-ga-nít-xtan tiếp sau đó. Tuy nhiên, trong mấy năm tiếp theo, nguyên tắc này được bàn luận và ngày càng có nhiều người ủng hộ. Có nhiều bước phát triển quan trọng trong việc ủng hộ nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ trong giai đoạn này, từ cả phía các chính phủ và các nhóm xã hội dân sự. Ví dụ, chính phủ Ca-na-đa đã giúp tổ chức các cuộc hội thảo và tham vấn về Trách nhiệm Bảo vệ với nhiều tổ chức phi chính phủ và xã hội dân sự, dẫn đến việc nhiều tổ chức trong số đó ủng hộ nguyên tắc này. Một bước tiến quan trọng khác nữa là Tổng Thư ký LHQ khi đó, ông Kô-fi An-nan, là người ủng hộ mạnh mẽ nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ. Trong báo cáo đầu năm 2005 về cải tổ LHQ có tiêu đề *Trong nền tự do rộng lớn hơn*, ông An-nan đã nhấn mạnh đến sự cần thiết phải đề cao và thực hiện nguyên tắc này.

Những người ủng hộ, cùng với nhiều người khác nỗ lực có được sự hậu thuẫn cho nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ, đã giúp đem lại sự thống nhất trong cộng đồng quốc tế là phải bảo vệ người dân trước hành động diệt chủng và các hành động thảm sát khác. Sự thống nhất này đạt được tại Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới được tổ chức vào tháng 9/2005, trong đó có nhiều nhà lãnh đạo thế giới đã quy tụ ở New York để kỷ niệm lần thứ 60 ngày thành lập LHQ, và để bàn luận về những đề xuất cải cách của ông An-nan. Trước khi kết thúc Hội nghị Thượng đỉnh, cộng đồng quốc tế đã nhất trí về nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ, và sau đó nguyên tắc này đã được đưa vào trong các đoạn văn 138, 139 và 140 của 'Văn kiện Kết quả' của Hội nghị Thượng đỉnh, cụ thể là:

Trách nhiệm bảo vệ người dân trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại:

....

138. Mỗi quốc gia có trách nhiệm bảo vệ người dân của mình trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại. Trách nhiệm này bao gồm việc ngăn chặn những tội ác vừa nêu, bao gồm cả hành vi kích động chúng, thông qua những biện pháp thích hợp và cần thiết. Chúng tôi nhận trách nhiệm đó và sẽ có hành động phù hợp. Cộng đồng quốc tế, trong điều kiện phù hợp, cần khuyến khích và giúp các quốc gia thực hiện trách nhiệm này và ủng hộ LHQ xây dựng năng lực cảnh báo sớm.

139. Cộng đồng quốc tế, thông qua LHQ, cũng có trách nhiệm sử dụng các biện pháp ngoại giao, nhân đạo và hòa bình khác một cách thích hợp, phù hợp với các Chương VI và VIII của Hiến chương LHQ, nhằm giúp bảo vệ người dân trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại. Trong những trường hợp này, chúng tôi sẵn sàng có hành động tập thể, kịp thời và quyết liệt, thông qua Hội đồng Bảo an LHQ, phù hợp với Hiến chương LHQ, bao gồm cả Chương VII, trên cơ sở từng trường hợp, và phối hợp với các tổ chức khu vực liên quan khi cần thiết nếu các biện pháp hòa bình là chưa đủ và khi chính quyền các quốc gia có biểu hiện không bảo vệ được người dân của mình trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại. Chúng tôi nhấn mạnh đến sự cần thiết đối với Đại hội đồng LHQ phải tiếp tục xem xét trách nhiệm bảo vệ người dân trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại cũng như những biến chứng của nó, ghi nhớ các nguyên tắc của Hiến chương LHQ và luật

quốc tế. Chúng tôi cũng chủ trương cam kết, khi cần thiết và thích hợp, giúp các các quốc gia nâng cao năng lực bảo vệ người dân của họ trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, thanh trừng sắc tộc và tội ác chống nhân loại, đồng thời cam kết hỗ trợ những quốc gia gặp khó khăn trước khi các cuộc khủng hoảng hoặc xung đột xảy ra.

140. Chúng tôi ủng hộ hoàn toàn nhiệm vụ của Cố vấn Đặc biệt của Tổng Thư ký LHQ về Ngăn chặn Diệt chủng.

Đó là cam kết của cộng đồng quốc tế về Trách nhiệm Bảo vệ. Về cơ bản, cộng đồng thế giới cho rằng: (a) các quốc gia cần bảo vệ người dân của mình trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc; (b) cộng đồng quốc tế cần hỗ trợ tất cả các quốc gia hoàn thành trách nhiệm này; và (a) nếu một quốc gia không bảo vệ được người dân của mình, thì khi đó cộng đồng quốc tế có trách nhiệm bảo vệ. Để bảo vệ người dân, cộng đồng quốc tế sẽ thực hiện thông qua LHQ và sử dụng nhiều biện pháp hòa bình để giúp một quốc gia thực hiện trách nhiệm bảo vệ của mình. Nếu các biện pháp hòa bình này không thành công, thì sẽ áp dụng hành động quân sự (theo Chương VII của Hiến chương LHQ quy định về khả năng sử dụng vũ lực quân sự của LHQ).

4. Thực thi Trách nhiệm Bảo vệ

Cựu Tổng Thư ký LHQ, Kô-fi An-nan, là người ủng hộ mạnh mẽ Trách nhiệm Bảo vệ. Ông Ban Ki-moon, người kế nhiệm ông Kô-fi An-nan lên làm Tổng Thư ký LHQ vào tháng 1/2007, cũng là người ủng hộ mạnh mẽ nguyên tắc này và đã từng phát biểu rằng nhiệm vụ hiện nay là đưa Trách nhiệm Bảo vệ 'từ lời nói thành hành động'. Để thực hiện được việc này, ông Ban Ki-moon đã công bố báo cáo trong tháng 1/2009 với tiêu đề *Thực thi Trách nhiệm Bảo vệ*. Báo cáo này là văn kiện toàn diện đầu tiên của LHQ về nguyên tắc này, trong đó Tổng Thư ký LHQ đã vạch ra kế hoạch đưa Trách nhiệm Bảo vệ vào thực tiễn.

Trong báo cáo, ông Ban Ki-moon đã chia Trách nhiệm Bảo vệ thành ba 'trụ cột'. Đó là:

1. Trách nhiệm bảo vệ của quốc gia
2. Sự trợ giúp của quốc tế và nâng cao năng lực
3. Ứng phó kịp thời và quyết liệt với các cuộc khủng hoảng nhân đạo

Ba trụ cột này có tầm quan trọng như nhau, và không có sự sắp xếp theo trình tự như trụ cột nào cần được sử dụng để đảm bảo sự đối phó sớm và linh hoạt trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại hay thanh trừng sắc tộc. Trọng tâm của cả ba trụ cột này là ngăn chặn những tội ác này trước khi chúng trở thành những hành động thăm sát trên diện rộng.

Trụ cột thứ nhất: Trách nhiệm bảo vệ của quốc gia

Trụ cột thứ nhất nhấn mạnh việc các quốc gia có trách nhiệm chính bảo vệ người dân của mình trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Trong báo cáo, Tổng Thư ký LHQ đã đưa ra khuyến nghị về cách thức các quốc gia có thể đề cao trách nhiệm này, trong đó bao gồm:

- Đảm bảo việc có các cơ chế hiệu quả để xử lý những tranh chấp trong nước
- Bảo vệ quyền của phụ nữ, thanh thiếu niên và người thiểu số ở trong nước

- Thực hiện các điều ước luật nhân quyền quốc tế liên quan, luật nhân đạo quốc tế và luật tị nạn, cũng như Quy chế Rô-ma về Tóa án Hình sự Quốc tế
- Tham gia vào quá trình thảo luận để hiểu các nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ có thể hòa nhập thế nào vào bối cảnh trong nước.
- Nỗ lực cải thiện điều kiện nhằm giúp nâng cao trách nhiệm bảo vệ của các quốc gia, chẳng hạn như với cảnh sát, quân đội, tòa án và những nhà làm luật, để tăng cường pháp quyền và bảo vệ quyền con người.
- Phối hợp với xã hội dân sự và các tổ chức quốc tế để hỗ trợ việc triển khai Trách nhiệm Bảo vệ

Trụ cột thứ hai: Sự trợ giúp của quốc tế và nâng cao năng lực

Trụ cột thứ hai đề cập đến cam kết của cộng đồng quốc tế là trợ giúp các quốc gia trong việc nâng cao năng lực để bảo vệ người dân của họ trước họa diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Trụ cột thứ hai cũng nhấn mạnh trách nhiệm của cộng đồng quốc tế giúp các quốc gia 'đang trải qua giai đoạn khó khăn trước khi khủng hoảng và xung đột xảy ra', và nhắc lại một lần nữa rằng phòng ngừa là cách tốt nhất để chặn đứng những hành động thâm sát. Trong số nhiều đề xuất, Tổng Thư ký LHQ đã ra một vài khuyến nghị như sau đối với các quốc gia:

- Ủng hộ LHQ và các tổ chức tiểu vùng có các cơ chế đối thoại, giáo dục và đào tạo về các chuẩn mực nhân quyền và nhân đạo.
- Thúc đẩy học hỏi kinh nghiệm khu vực về Trách nhiệm Bảo vệ, kể cả việc giáo dục về các chiến lược và cách thức thực hiện hiệu quả nhất để ngăn chặn hành động diệt chủng và những hành động thâm sát khác.
- Khuyến khích các nước tài trợ cho những chương trình nâng cao điều kiện cho việc thực hiện Trách nhiệm Bảo vệ, chẳng hạn như cải cách quân đội và tăng cường pháp quyền.
- Thành lập các nhóm dân sự và quân sự 'phản ứng nhanh' ở khu vực để giúp những quốc gia mà ở đó xung đột ngày càng gia tăng.

Trụ cột thứ ba: Ứng phó kịp thời và quyết liệt

Trụ cột thứ ba tập trung vào trách nhiệm của cộng đồng quốc tế có hành động kịp thời và quyết liệt nhằm ngăn chặn hành động diệt chủng, thanh trừng sắc tộc, tội ác chiến tranh và tội ác chống nhân loại khi một quốc gia không bảo vệ được người dân của mình. Ông Ban Ki-moon đề xuất một số bước do LHQ và/hoặc các tổ chức khu vực hoặc tiểu vùng thực hiện Trụ cột thứ Ba. Những đề xuất gồm:

- Hội đồng bảo an và Đại hội đồng LHQ có thể chỉ định các phái đoàn tìm hiểu sự thật để điều tra và báo cáo về những cáo buộc vi phạm luật quốc tế. Hội đồng Nhân Quyền cũng có thể gửi một phái đoàn tìm hiểu sự thật, cũng như chỉ định một đại diện đặc biệt hoặc 'báo cáo viên' để tư vấn về tình hình.
- Các phái đoàn này có thể đưa ra cảnh báo sớm về khủng hoảng nhân đạo và thương lượng với lãnh đạo của các quốc gia xảy ra khủng hoảng

- Hợp tác khu vực và toàn cầu nhằm đảm bảo sự phối hợp được tăng cường và hiệu quả hơn giữa các tổ chức LHQ, khu vực và tiểu vùng, kể cả về những vấn đề cần làm liên quan tới việc chia sẻ năng lực và khả năng cảnh báo sớm.
- LHQ cần nhắc xây dựng lực quân sự 'phản ứng nhanh' của LHQ để đối phó với những hành động thăm sát có khả năng xảy ra hoặc đã xảy ra.

Bên cạnh ba trụ cột này, báo cáo của Tổng Thư ký LHQ cũng nhấn mạnh đến sự cần thiết phải nâng cao năng lực cảnh báo sớm. Theo Tổng Thư ký LHQ, việc cảnh báo sớm các cuộc xung đột có thể xảy ra sẽ rất quan trọng đối với nguyên tắc Trách nhiệm Bảo vệ, vì mục đích là nhằm ngăn chặn các hành động thăm sát trước khi chúng xảy ra.

5. Một số câu hỏi thường gặp về Trách nhiệm Bảo vệ

Tại sao chúng ta cần Trách nhiệm Bảo vệ?

Cộng đồng quốc tế đã nhiều lần không bảo vệ được người dân trước hành động diệt chủng và những hành động thăm sát khác như tội ác chống nhân loại. Trách nhiệm Bảo vệ là nguyên tắc mới xuất hiện, vì thế mỗi quốc gia và cả cộng đồng quốc tế cần làm mọi thứ trong khả năng của mình để ngăn chặn những hành động thăm sát trong tương lai. Nhiều tổ chức quốc tế, đặc biệt là LHQ, đã được thành lập để ngăn chặn xung đột giữa các quốc gia. Nhưng đến khi kết thúc Chiến tranh Lạnh, hầu hết các cuộc xung đột đều diễn ra ở trong lãnh thổ các quốc gia, như ở Sô-ma-ni, Bôt-xni-a, và Mi-an-ma.

Trách nhiệm Bảo vệ được Đại hội LHQ thông qua năm 2005, trong đó cộng đồng quốc tế cam kết bảo vệ người dân trước hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Cộng đồng quốc tế nhất trí rằng mỗi quốc gia đều có trách nhiệm bảo vệ người dân của mình, và rằng cộng đồng quốc tế có nghĩa vụ hỗ trợ các quốc gia hoàn thành trách nhiệm này. Sau cùng, cộng đồng quốc tế cũng nhất trí rằng nếu một quốc gia không bảo vệ được người dân của mình, thì khi đó cộng đồng quốc tế có nhiệm vụ, thông qua LHQ, can thiệp.

Ai có Trách nhiệm Bảo vệ?

Trách nhiệm thuộc về mỗi quốc gia cũng như cộng đồng quốc tế thông qua LHQ. Về cơ bản, Trách nhiệm Bảo vệ có nghĩa là mọi quốc gia có nghĩa vụ bảo vệ người dân của mình trước những hành động thăm sát (diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc). Tuy nhiên, trách nhiệm bảo vệ cũng thuộc về tất cả các quốc gia thành viên của LHQ. LHQ có nghĩa vụ giúp từng quốc gia thành viên và, nếu cần thiết, can thiệp để bảo vệ người dân trước hành động thăm sát.

Có phải 'Trách nhiệm Bảo vệ' chỉ đơn thuần là một thuật ngữ mới thay cho 'can thiệp nhân đạo' không?

Không. 'Can thiệp nhân đạo' là về 'quyền' của các quốc gia buộc phải hành động chống lại các quốc gia khác nhằm chặn đứng hành động thăm sát. Trách nhiệm Bảo vệ là trách nhiệm của tất cả các quốc gia bảo vệ người dân của chính đất nước họ, và là trách nhiệm mà cộng đồng quốc tế phải giúp các quốc gia thực hiện được nghĩa vụ này. Nếu một quốc gia không bảo vệ được người dân của mình, một loạt các biện pháp (kinh tế, ngoại giao và chính trị) được sử dụng để giúp quốc gia này và, chỉ trong trường hợp cực hữu nhất, mới áp dụng can thiệp quân sự để chặn đứng hành động diệt chủng và các hành động thăm sát khác (xem phần 3 và 4 của tài liệu này).

Trách nhiệm Bảo vệ ảnh hưởng thế nào tới quan điểm chủ quyền quốc gia?

Lâu nay, các quốc gia đã chấp nhận phạm vi những gì được phép làm, cho dù điều đó là hướng vào công dân của họ hay công dân của nước khác. Ví dụ, Tuyên ngôn Thế giới về Quyền Con người của LHQ chỉ ra rằng các quốc gia phải bảo vệ quyền của cá nhân và quyền xã hội. Tuy nhiên, các Công ước Gio-ne-vơ và nhiều điều ước khác cấm tra tấn, buôn bán người, hay việc phổ biến vũ khí hạt nhân, cũng hạn chế quyền của các quốc gia ứng xử như cách họ muốn. Đồng thời, có sự chuyển biến trong cách hiểu về chủ quyền quốc gia. Sự chuyển biến này diễn ra vì có sự ủng hộ lớn hơn về quyền con người, và là một sự phản ứng trước những hành động thăm sát mà do các chính phủ thực hiện đối với chính người dân của mình. Ý nghĩa của chủ quyền quốc gia đã chuyển từ quyền của các quốc gia được làm những gì họ muốn trong phạm vi lãnh thổ của họ sang một loạt những nghĩa vụ tập trung vào công dân. Khái niệm mới này là từ quan điểm 'chủ quyền là trách nhiệm' của Francis Deng (xem phần 1 của tài liệu này). Trách nhiệm bảo vệ người dân trước hành động diệt chủng và nhiều hình thức thăm sát khác là trách nhiệm quan trọng nhất của quốc gia. Nói một cách đơn giản: con người là trên hết.

Trách nhiệm Bảo vệ nhằm ngăn chặn cái gì?

Tại Hội nghị Thượng đỉnh Thế giới của LHQ năm 2005, các nhà lãnh đạo thế giới đã nhất trí rằng Trách nhiệm Bảo vệ bao gồm bốn loại vi phạm nhân quyền nghiêm trọng: diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại, và thanh trừng sắc tộc. Như vậy, nó không bao gồm những mối đe dọa khác tới an ninh con người, như biến đổi khí hậu, AIDS hay thảm họa thiên nhiên. Trách nhiệm Bảo vệ không nhằm xử lý tất cả các mối đe dọa chủ yếu đối với con người, chỉ những hành động bạo lực nghiêm trọng nhất chống lại con người.

Bốn tội ác này là gì?

Diệt chủng được LHQ định nghĩa là những hành động 'có ý định hủy diệt, toàn bộ hay một phần, một nhóm dân tộc, sắc tộc, chủng tộc hay tôn giáo'. Những hành động này bao gồm: giết thành viên của nhóm, gây thiệt hại nghiêm trọng cho các thành viên của nhóm, và tước đoạt trẻ em ra khỏi nhóm. *Tội ác chiến tranh* bao gồm những hành động được thực hiện trong thời gian chiến tranh hoặc xung đột, như tra tấn, bắt làm con tin, ngược đãi tù nhân chiến tranh, nhằm vào thường dân trong giao tranh, hiếp dâm, nô lệ tình dục, và đê đốn. *Tội ác chống nhân loại* bao gồm việc giết, bắt làm nô lệ, trục xuất, tra tấn, hiếp dâm, và những hành động 'có ý gây thiệt hại lớn hay thương vong nghiêm trọng trên cơ thể con người, hay cho sức khỏe tâm thần hay thể chất'. Những hành động này thường xuyên được thực hiện trong các cuộc xung đột, nhưng chúng cũng có thể được thực hiện bởi các chế độ muốn trấn áp người dân. Thuật ngữ *thanh trừng sắc tộc* có nghĩa là hành động cố tình loại bỏ hoặc xua đuổi nhóm dân cư bằng hành động cưỡng bức, hoặc bằng sự hăm dọa qua việc giết, hành động khủng bố, hiếp dâm, v.v... Để có thêm thông tin về những tội ác này, xem Quy chế Rô-ma của Tòa án Hình sự Quốc tế, trong đó giải thích chi tiết hơn về tội diệt chủng, tội ác chiến tranh và tội ác chống nhân loại, tại địa chỉ:

(<http://www.un.org/law/icc/index.html> and <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/rome.htm>).

Làm thế nào có thể chuyển Trách nhiệm Bảo vệ từ lời nói thành hành động?

Trên thế giới, mọi người đang nỗ lực hành động để ủng hộ Trách nhiệm Bảo vệ. LHQ cam kết thực hiện nguyên tắc này để ngăn chặn không để tái diễn hành động diệt chủng, tội ác chiến tranh, tội ác chống nhân loại và thanh trừng sắc tộc. Cho đến nay, đã có một số tổ chức xã hội dân sự và cơ sở

nghiên cứu học thuật hoạt động ở nhiều nơi trên thế giới nhằm thực hiện R2P. Những tổ chức và cơ sở này gồm:

- Trung tâm về Trách nhiệm Bảo vệ khu vực châu Á-Thái Bình Dương (R2PC), tại trường Đại học Queensland, thành phố Brisbane, Ô-xtrây-li-a (www.r2pasiapacific.org)
- Liên minh quốc tế về Trách nhiệm Bảo vệ (ICRtoP), tại New York, Mỹ (www.responsibilitytoprotect.org)
- Trung tâm Toàn cầu về Trách nhiệm Bảo vệ, cũng tại New York (<http://globalr2p.org>)

Trong hoạt động thực hiện Trách nhiệm Bảo vệ, R2PC đã xuất bản một số tài liệu cung cấp thêm thông tin liên quan, có thể xem tại địa chỉ

(http://www.r2pasiapacific.org/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=66).

Một vài ấn phẩm gần đây gồm:

- ‘Bảo vệ thường dân trong các cuộc chiến tranh tàn bạo (‘Protecting Civilians in Uncivil Wars’) (http://www.r2pasiapacific.org/documents.protecting_civilians_in_uncivil_wars.pdf)
- ‘Ngăn chặn diệt chủng và những hành động thảm sát: Nguyên nhân và con đường dẫn tới leo thang’ (‘Preventing Genocide and Mass Atrocities: Causes and Paths of Escalation’) (<http://www.r2pasiapacific.org/images/stories/food/preventing%20genocide%20and%20mass%20atrocities%20-%20causes%20and%20paths%20of%20escalation.pdf>)
- ‘Trách nhiệm Bảo vệ ở Đông Nam Á’ (‘The Responsibility to Protect in Southeast Asia’) (<http://www.r2pasiapacific.org/images/stories/food/r2p%20in%20southeast%20asia.pdf>)

Để tìm hiểu thông tin, xin liên hệ với Trung tâm về Trách nhiệm Bảo vệ khu vực châu Á-Thái Bình Dương

www.r2pasiapacific.org